

فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال چهارم، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۴، پیاپی ۱۲

صفحات ۷۶-۵۵

تحلیل نقش کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستاییان

مورد: روستاهای بخش شاندیز شهرستان بینالود

حمداالله سجاسی قیداری*، استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

حمید شایان، استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

زهرا نوربخش رزمی، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

پذیرش نهایی: ۱۳۹۳/۹/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۳/۳

چکیده

بخش کشاورزی در اکثر کشورهای جهان سوم به تنهایی نمی‌تواند فرصت‌های اشتغال و منابع درآمدی کافی برای رفع تمامی نیازهای مناطق روستایی را تأمین نماید، از این رو، کارآفرینی بخش غیرکشاورزی را می‌توان راهبرد مناسبی برای ارتقاء اشتغال و درآمد و ثروت آفرینی روستایی دانست. شکل‌گیری و توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه در بخش کشاورزی، می‌تواند نقش اساسی در توسعه پایدار روستایی ایفا کند. بنابراین در این تحقیق سعی شده تا نقش فعالیت‌های کارآفرینانه غیرزراعی در کیفیت زندگی روستاییان بخش شاندیز مورد بررسی قرار گیرد. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و توسعه‌ای و به لحاظ روش انجام تحقیق، توصیفی-تحلیلی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق، ۶ روستای بخش شاندیز از دو دهستان شاندیز و ابرده بوده است که دارای بیشترین فعالیت‌های غیرزراعی می‌باشند. تعداد خانوار روستاهای مورد مطالعه ۳۷۷۶ می‌باشد که با توجه به فرمول کوکران حجم نمونه‌ی به دست آمده معادل ۲۴۹ خانوار است. در نهایت اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه، با استفاده از آزمون‌های همبستگی پیرسون و اسپیرمن، آزمون کی دو گروه مستقل و رگرسیون گام به گام تجزیه و تحلیل شده است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که در مجموع، کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی تأثیرات مثبت و معناداری را در مؤلفه‌های هر سه بعد اقتصادی (مؤلفه کیفیت تولید بیشترین تأثیرگذاری با ضریب بتای ۰/۳۰۸)، اجتماعی (دسترسی با ضریب بتای ۰/۱۹۴) و محیطی (تغییر کاربری اراضی زراعی مرغوب با ضریب بتای ۰/۱۸۶) کیفیت زندگی دارد. بنابراین، فعالیت‌های کارآفرینی انجام شده در منطقه در بین نمونه‌های مورد مطالعه منجر به تغییر کیفیت زندگی روستاییان شده است.

واژگان کلیدی: کارآفرینی روستایی، کارآفرینی غیرکشاورزی، کیفیت زندگی، بخش شاندیز.

* Email: ssojasi@um.ac.ir

(۱) مقدمه

پایین بودن سطح زندگی در نواحی روستایی و در نتیجه مهاجرت روستاییان به شهرها، مسائل متعدد اجتماعی، اقتصادی و محیطی را هم در نواحی روستایی و هم در شهرها به دنبال داشته است. سیاست و راهبردهای مختلفی برای کاستن از آثار منفی این مشکلات و پاسخ به نیازهای زندگی در سکونتگاه های شهری و روستایی در کشورهای در حال توسعه- و از جمله ایران- در پیش گرفته شده است (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۳) یکی از این راهبردها، کارآفرینی و اشتغال زایی بوده و از مهم ترین برنامه های توسعه روستایی به شمار می رود (تاج و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۳۶؛ قادرمرزی، ۱۳۹۴: ۱۱۲)؛ زیرا کارآفرینی از فعالیت هایی است که می تواند به نوعی برطرف کننده بسیاری از چالش های عمده (همچون بیکاری، درآمد پایین و عدم تنوع اقتصادی) در مناطق روستایی باشد و در سایر جنبه های زندگی روستائیان نیز تأثیر مثبت ایجاد نماید (فرجی سبکبار و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۳). کارآفرینی روستایی فراهم کننده زمینه ی اشتغال، افزایش درآمد و تولید ثروت، بهبود دهنده ی کیفیت زندگی و کمک کننده به افراد محلی برای مشارکت در اقتصاد است (Henderson, 2002: 48). از آنجائی که بخش کشاورزی در اکثر کشورهای جهان سوم به علت پایین بودن بهره وری زمین و نیروی کار به تنهایی نمی تواند فرصت های اشتغال و منابع درآمدی کافی برای رفع تمامی نیازهای مناطق پر جمعیت روستایی را تأمین کند، کارآفرینی بخش غیرکشاورزی را می توان راهبرد مناسبی برای ارتقاء اشتغال و درآمد روستایی دانست. از طرفی دیگر، توسعه راهبرد تنوع بخشی به فعالیت های اقتصادی در مناطق روستایی، به ویژه در بخش غیرکشاورزی، تأثیر عمیقی بر شکل گیری تفکر کارآفرینی در مناطق روستایی شده است؛ زیرا کارآفرینی غیرکشاورزی و به دنبال آن تنوع بخشی اقتصاد غیرکشاورزی (یا وابسته به کشاورزی) می تواند برای گروه های کم زمین یا فاقد زمین که درآمد آنان از محل کشاورزی پاسخ گوی نیازهایشان نمی باشد، ایجاد اشتغال و درآمد نماید. بی تردید اشتغال زایی در بخش غیرکشاورزی از خروج نیروی کار به عنوان یکی از سرمایه های اصلی اقتصادی از روستاها که عامل اصلی رشد لجام گسیخته حاشیه شهرها و مشکلات عدیده اقتصادی- اجتماعی است، جلوگیری می نماید (شاهی اردبیلی، ۱۳۸۷: ۸-۹). از این رو، کارآفرینی روستایی راهکاری جدید در نظریه های توسعه برای توانمندسازی و ظرفیت سازی در مناطق روستایی جهت کاهش شکاف شهر- روستا، ایجاد تعادل اقتصادی- اجتماعی و ابزاری مهم در رسیدن به توسعه پایدار است (افتخاری و سجاسی، ۱۳۸۹: ۱۶). کارآفرینی، به جهت دنبال کردن مفهوم "تغییر" و نگاه "جدید" زمینه ساز تحول در ابعاد مختلف زندگی کارآفرینان و جامعه پیرامون می شود.

ماهیت شکل گیری فعالیت های غیرزراعی ذکر شده در مناطق روستایی کشور از یکسو و فرصت شناسی صاحبان کسب و کارها از سوی دیگر، نشان دهنده رویکرد کارآفرینی می باشد که اثرات متفاوتی در زمینه کیفیت زندگی روستاییان به جهت افزایش درآمدها، ایجاد اشتغال، بهره گیری مناسب از منابع روستایی داشته، که نتیجه آن می تواند بهبود کیفیت زندگی روستاییان باشد که مصداق هایی از آن نیز در روستاهای منطقه

شانديز قابل مشاهده مي باشد. بر اين اساس هدف اساسي تحقيق، بررسي و تحليل نقش کارآفريني فعاليتهاي غيرکشاورزي در ارتقاء كيفيت زندگي روستاييان بخش شانديز است تا از اين طريق مشخص شود بيشترين اثرگذاري فعاليتهاي کارآفرينانه کشاورزي در کدام بعد و جنبه از زندگي روستاييان مي باشد که در برنامه ريزي- هاي کارآفرينان بيشتر مورد توجه قرار گرفته و همچنين به تقويت ساير ابعاد نيز پرداخت. صورتبندی سوال تحقيق بدین شکل است که کارآفريني فعاليتهاي غيرکشاورزي به چه ميزان توانسته بهبود كيفيت زندگي روستاييان را در ابعاد اقتصادي، اجتماعي و زيست محيطي فراهم سازد؟ و بيشترين اثرگذاري کارآفريني در کدام بعد از كيفيت زندگي روستاييان مي باشد؟

۲) مباني نظري

تاکنون به منظور دستيابي کشورهاي در حال رشد به توسعه روستايي و کشاورزي، راهبردهاي متفاوت و در مقاطع زماني مختلف طرح و اجرا شده اند که در بسياري از موارد نتوانسته است اهداف توسعه را در اين کشورها محقق سازد. يکي از مهم ترين دلایل عدم موفقيت راهبردهاي ياد شده، عدم توجه به فعال سازي سرمايه هاي اجتماعي، توسعه ي منابع انساني و توسعه س مشارکت هاي جمعي و مردمي در ميان روستاييان و کشاورزان بوده است. به همين دليل از راهبردهاي جديد براي تسريع در روند توسعه روستايي، توجه به فعاليتهاي نوآورانه، خلاقانه و کارآفرينانه در مناطق روستايي است (نجفي کاني و همکاران، ۱۳۹۴، ۳۸)؛ زيرا توسعه کارآفريني مي تواند در رفع مشکلات فوق نقش اساسي ايفا کند و به عنوان راهبردي مناسب براي توسعه روستايي از طريق افزايش مشارکت هاي مردمي و فعال سازي سرمايه هاي اجتماعي و به کارگيري منابع انساني، موانع موجود در اين زمينه را حل کند. سازمان هاي غيردولتي به عنوان نهادهاي مردم محور و مشارکت گرا مي توانند نقش مهمي در اين زمينه ايفا کنند (هاشمي و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۵-۹۶). بنا بر اين، يکي از عوامل مؤثر در توسعه روستايي، کارآفريني است، زيرا کارآفريني مي تواند با خلق فرصت هاي جديد اشتغال و درآمد، نقش مؤثري در بهبود وضع اقتصادي و معيشتي روستاها داشته باشد. به همين دليل سنجش ميزان کارآفريني روستاييان و تلاش براي توسعه و تقويت کارآفريني در فرآيند توسعه روستايي از طريق فراهم کردن زمينه هاي اوليه آن از اهميت ويژه- اي برخوردار است (حيدري مکرر و محبي، ۱۳۹۱: ۸). کارآفريني فرآيندي است که در محيط ها و مجموعه هاي مختلفی اتفاق مي افتد و طی آن تغييرات در سيستم اقتصادي از طريق نوآوري هاي فردي که به فرصت هاي اقتصادي واکنش نشان مي دهند، رخ مي دهد که اين باعث ايجاد ارزش فردي و اجتماعي شده (مقيمي، ۱۳۸۳: ۷۱) و با خلق محصولات و خدمات جديد مي تواند جامعه را به سمت پيشرفت و توسعه سوق دهد (Kuratko, et al., 2004: 35). بايد توجه داشت که شرايط کارآفريني در شهرها متفاوت از مناطق روستايي مي باشد، زيرا اشتغال غالب در مناطق روستايي در بخش کشاورزي مي باشد و در سال هاي اخير براي تنوع بخشي اقتصادي توجه به بخش هاي غيرکشاورزي نيز اهميت يافته است؛ چرا که در بسياري از کشورها صرف زراعت نمي تواند

اشتغال کافی و بهره‌وری ایجاد کند. بدین جهت باید به ایجاد اشتغال سودآور غیر زراعی نیز پرداخت تا تفاوت درآمد شهرنشینان و روستانشینان افزایش نیابد و مهاجرت روستاییان به شهر کاهش پیدا کند (امین آقایی، ۱۳۸۷: ۱۲۷). امروزه روستاها محیط مناسبی برای رشد بخش‌های غیرکشاورزی و فعالیت شرکت‌های تولیدی و خدماتی شناخته شده است. این موضوع در واقع نوعی حرکت از کسب و کارهای مبتنی بر منابع طبیعی به سمت کسب و کارهای مبتنی بر دانش است. وضعیت جامعه روستایی ایران نشان می‌دهد که با افزایش سطح سواد، دانش و مهارت‌های علمی و عملی، گرایش به اشتغال در بخش‌های سنتی اقتصاد کمتر شده و میل برای اشتغال در بخش‌های مدرن و خدماتی بیشتر است. این در حالی است که روستاهای ایران نیز همچون شهرها، مملو از فرصت‌های جدید کشف نشده هستند که کشف و بهره‌برداری به موقع از این فرصت‌ها و ایجاد کسب و کارهای جدید و رقابت پذیر می‌تواند مزایای اقتصادی چشمگیری به همراه آورد (قاسمی سیانی، ۱۳۸۸: ۲۸). کارآفرینی کوچک و متوسط مقیاس، مهم‌ترین نقش را در توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع محلی بازی می‌کند. آنها اغلب وسیله‌ای مهم برای توسعه روستایی، افزایش و توسعه شغل‌ها و فعالیت‌های غیرکشاورزی و ابزاری برای بهبود معیشت زنان در نظر گرفته می‌شود (افتخاری و سجاسی، ۱۳۸۹: ۸۲). بر این اساس، رشد و توسعه کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی در روستاها، می‌تواند باعث ایجاد تغییرات عمیق در بسیاری از شاخص‌ها و ابعاد اقتصادی، اجتماعی، محیطی و فرهنگی جوامع روستایی شده و در نهایت کیفیت زندگی روستاییان را دچار تغییر و تحول نماید. باید توجه داشت که کیفیت زندگی یک مفهوم ذهنی و چند بُعدی است و آن را می‌توان ادراک افراد از موقعیت خود در زندگی در زمینه فرهنگی و ارزشی که در آن زندگی می‌کنند و در ارتباط با اهداف، انتظارات و استانداردهای آن دانست (Nillson et al., 2006: 121) و ممکن است دو جنبه عینی و ذهنی پیدا کند که در جنبه عینی، شاخص‌هایی مانند تولید اقتصادی، نرخ باسوادی، انتظار از زندگی، یا دیگر داده‌ها بدون ارزش‌یابی ذهنی افراد را می‌توان سنجد؛ جنبه ذهنی عبارت است از کیفیت زندگی متکی بر ابزار پیمایش و مصاحبه برای به‌دست آوردن ارزیابی پاسخ‌گویان از تجارب زندگی خود در قالب گزارش شخصی از رضایت‌مندی، شادی، رفاه یا چیزهایی شبیه به آن. کیفیت زندگی از طریق اقدامات و فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و محیطی متعددی می‌تواند دچار تغییر شود (فرجی و همکاران، ۱۳۹۰، ۷۹؛ رضوانی و همکاران، ۱۳۸۷، ۲۸). بر این اساس انجام هرگونه فعالیت توسعه‌ای در مناطق روستایی، امکان تغییر در شرایط زندگی را در روستاها فراهم می‌سازد. یکی از فعالیت‌های توسعه‌ای مربوط به فعالیت‌های کارآفرینانه در بخش غیرکشاورزی می‌باشد که نقش آن در کیفیت زندگی (عینی و ذهنی) از طریق شاخص‌هایی همچون ایجاد اشتغال، افزایش درآمد، کاهش مهاجرت، بهبود دسترسی و زیرساخت‌ها قابل اندازه‌گیری می‌باشد. کارآفرینی از جنبه‌های گوناگون کیفیت زندگی را تغییر و تحول بخشیده و از آنجا که هدف از توسعه نیز بهبود بخشیدن به کیفیت زندگی افراد است، پرداختن به مسئله ارتباط کارآفرینی و کیفیت زندگی ضروری می‌نماید که تاکنون در مطالعات به صورت جداگانه مورد بررسی قرار گرفته‌اند (جدول ۱).

جدول شماره (۱): نمونه‌هایی از مطالعات مستقل انجام شده در رابطه با کارآفرینی و کیفیت زندگی

محقق / سال	عنوان	یافته‌ها
مهتا ^۱ (۲۰۰۲)	اقتصاد غیر کشاورزی و توسعه روستایی	بخش کشاورزی به تنهایی قادر به ایجاد فرصت‌های شغلی مناسب در مناطق روستایی نمی‌باشد و برای دستیابی به توسعه پایدار، گسترش فعالیت‌های غیر کشاورزی می‌تواند راه حل مناسبی برای مقابله با فقر، بیکاری و مهاجرت باشد.
روسن کیلس ^۲ (۲۰۱۲)	کیفیت زندگی و محیط زیست	مشکل کیفیت زندگی یک موضوع پیچیده و چند بُعدی است که ارتباط متعددی با عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، روانی و زیست محیطی دارد. بنابراین برای رسیدن به یک راه حل عادلانه و پایدار برای ارتقاء کیفیت زندگی از بُعد زیست محیطی یک نیاز مبرم وجود دارد.
پورطاهری و همکاران (۱۳۹۰)	نقش میراث فرهنگی در کیفیت زندگی ساکنان روستایی	شاخص میراث فرهنگی بر کیفیت زندگی ساکنان روستایی تأثیر گذار نبوده است و بیشترین تأثیر را بر کیفیت مسکن و سطح آموزش روستائیان بر جای نهاده است.
محمد رضا رضوانی و همکاران (۱۳۸۹)	ارتقاء روستاها به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی	ارتقاء روستاها به شهر باعث بهبود چشمگیر زندگی در شهر فیروزآباد و بهبود نسبی کیفیت زندگی در شهر صاحب شده است.
عبدالمجید قرنجیک (۱۳۸۹)	سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی با رویکرد ذهنی	بالاترین میزان رضایت از کیفیت زندگی در قلمروهای کیفیت تعامل و همبستگی اجتماعی و کیفیت امنیت بوده و کمترین میزان در قلمرو های اشتغال و درآمد و گذران اوقات فراغت مشاهده شده است.
غفاری و همکاران (۱۳۹۰)	بررسی رابطه بین صنعت و کیفیت زندگی	توسعه روستایی از طریق صنعتی شدن و با هدف بهبود کیفیت زندگی روستائیان، باید از طریق رشد صناعی تحقق یابد که با نیازهای بومی منطقه سازگار است و حداکثر مشارکت روستائیان را در زمینه های مختلف داشته باشد.
منصور غنیان و همکاران (۱۳۹۰)	ارزیابی فضای کارآفرینی در گردشگری روستایی	عواملی چون علاقمندی به تأسیس بنگاه‌های اقتصادی مرتبط با گردشگری، تأسیس و گسترش شبکه‌های تولیدی محلی بین صاحبان کسب و کار و وجود امنیت مناسب در سطح منطقه برای کارآفرینان و گردشگران از دیدگاه مردم محلی، در قیاس با دیگر عوامل مرتبط با فضای کارآفرینی، جایگاه و اهمیت بالاتری دارد.
افتخاری و سجاسی قیداری (۱۳۸۹)	توسعه روستایی با تأکید بر کارآفرینی	کارآفرینی را به‌عنوان موتور حرکت توسعه و از جمله توسعه اقتصادی یاد کرده‌اند و در این میان کارآفرینان را عامل اصلی انرژی بخش و به جریان انداختن حرکت و ایجاد کننده خلاقیت و نوآوری دانسته‌اند.

¹ G.S.Mehta

² Rusen Keles

جدول شماره (۲): ابعاد و شاخص‌های تحقیق

تعداد گویه‌ها	شاخص‌ها	ابعاد	نوع متغیر
۱۲	۱- فرصت‌های شغلی رضایت بخش غیرکشاورزی ۲- سرمایه‌گذاری های دولتی در بخش غیرکشاورزی ۳- حجم تولید در فعالیتهای غیرکشاورزی ۴- دسترسی ۵- تغییر کاربری کشاورزی به غیرکشاورزی ۶- آموزش فعالیتهای غیرکشاورزی	کارآفرینی غیرکشاورزی	مستقل
۱۶	۷- کیفیت درآمد غیرکشاورزی ۸- وضعیت اشتغال غیرکشاورزی ۹- عدالت اقتصادی	اقتصادی	وابسته (کیفیت زندگی)
۲۶	۱۰- سرمایه‌های اجتماعی ۱۱- مشارکت (به‌ویژه زنان و جوانان) ۱۲- ماندگاری جمعیت ۱۳- رضایت از میزان دسترسی ۱۴- بهزیستی فردی	اجتماعی	
۱۰	۱۵- کیفیت محیط ۱۶- کیفیت مسکن	محیطی	

واحد تحلیل در این پژوهش سرپرست خانوارهای غیرکشاورز می‌باشد که به نوعی در فعالیتهای غیرکشاورزی خلاقانه در محدوده روستاهای مورد مطالعه فعالیت داشته‌اند. ارزش‌گذاری داده‌ها با استفاده از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت انجام شد. همچنین، جامعه آماری در این پژوهش، روستاهای بخش شاندیز از توابع شهرستان بینالود، شامل ۲ دهستان شاندیز و ابرده با جمعیت روستایی ۱۹۶۶۷ نفر در سال ۱۳۹۰ می‌باشد که با توجه به بررسی میدانی صورت گرفته از مجموع ۱۸ روستای بالای ۲۰ خانوار در منطقه، تعداد ۶ روستای (شکل ۱)- ویرانی، چاه خاصه، حصار سرخ، ابرده سفلی، ابرده علیا و زشک- با جمعیت ۱۳۲۱۷ نفر که دارای مصداق کارآفرینی غیرکشاورزی شامل (صنایع چوب و مبلمان، سنگ بری، صنعت گردشگری، صنایع دستی و همچنین مشاغل خدماتی شامل نمایشگاه های مبلمان، حمل و نقل و رستوران‌داری) در آنها بیشتر از روستاهای دیگر بوده، به‌عنوان نمونه در نظر گرفته شده است. در این بخش استقرار ۳۵ واحد سنگ بری، ۱۵۰ کارگاه و نمایشگاه مبلمان، ۲۰۸ واحد صنعتی در شهرک صنعتی توس و ۳۵ واحد در چاهشک، ۴۰ واحد فصلی تولید پوستین، حدود ۱۰۰ رستوران، ۲۵ واحد صنعتی مرغ تخم‌گذار، ۳۰ واحد صنعتی پرورش نیمچه گوشتی، ۴۵۰ کلنی زنبور عسل، از جمله عوامل متنوع‌ساز اقتصاد غیرزراعی در روستاهای منطقه می‌باشند (شایان و مودودی، ۱۳۹۱: ۱۷۸). بر این اساس در مجموع حدود ۱۰۷۳ مصداق از فعالیتهای غیرکشاورزی با رویکرد کارآفرینانه و خلاقانه بر پایه فرصت‌شناسی در روستاهای منطقه وجود دارد که می‌تواند به واسطه درآمدزایی، ایجاد ارزش افزوده، اشتغال‌زایی و تنوع بخشی فعالیت تأثیرات عمیقی بر زندگی روستاییان منطقه و کیفیت زندگی آنها داشته باشد. برای بررسی تأثیرات فعالیتهای کارآفرینانه غیرکشاورزی در سطح محدوده مورد مطالعه، نیازمند انتخاب نمونه بر اساس خانوار در منطقه بود که با توجه به حجم کل خانوار در روستاهای نمونه

جدول شماره (۳): روستاهای نمونه و تعداد پرسشنامه‌های تکمیلی

ردیف	روستاهای نمونه	دهستان	جمعیت ۱۳۹۰	تعداد خانوار	تعداد پرسشنامه
۱	ویرانی	شاندیز	۴۰۶۵	۱۱۳۵	۷۵
۲	چاه خاصه	شاندیز	۸۰۶	۲۲۴	۱۵
۳	حصار سرخ	شاندیز	۱۵۷۰	۴۵۵	۲۹
۴	ابرده سفلی	ابرده	۲۳۹	۷۶	۷
۵	ابرده علیا	ابرده	۳۵۵۳	۱۰۷۸	۷۰
۶	زشک	ابرده	۲۹۸۴	۸۰۸	۵۳
	مجموع		۱۳۲۱۷	۳۷۷۶	۲۴۹

منبع: مرکز آمار و اطلاعات استانداری خراسان رضوی، ۱۳۹۲

۴ یافته‌های تحقیق

برای سنجش کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی در سطح روستاهای مورد مطالعه از شاخص‌هایی همچون فرصت‌های شغلی رضایت بخش و سرمایه‌گذاری‌های دولتی استفاده شده است که با گویه‌های جدول (۴) مورد سنجش قرار گرفته‌اند. چگونگی توزیع نسبی پاسخ‌گویی به گویه‌ها در این جدول آمده است. با توجه به جدول زیر بیشترین میانگین مربوط به شاخص تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی مرغوب با میانگین ۴,۰۲ و کمترین آن مربوط به سرمایه‌گذاری‌های دولتی در مشاغل غیرزراعی با میانگین ۱,۹۵ می‌باشد.

جدول شماره (۴): اثرات کارآفرینی غیرکشاورزی از نگاه پاسخ‌گويان (آزمون کی دو)

سطح معناداری	میانگین رتبه ای (برحسب گویه و بعد متغیر)	درصد افراد پاسخ‌گو					گویه		
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم			
۰,۰۱	۳,۴	۳,۶۷	۹,۲	۵۵,۴	۲۸,۵	۶,۸	-	فرصت‌های شغلی رضایت بخش	فرصت‌های شغلی
۰,۰۱		۱,۹۵	-	۲,۸	۱۷,۷	۵۱,۴	۲۸,۱	سرمایه‌گذاری‌های دولتی در مشاغل غیر زراعی	سرمایه‌گذاری
۰,۰۱		۲,۰۰	۰,۴	۲	۲۲,۱	۴۷,۸	۲۷,۷	حمایت سازمان‌های دولتی از مشاغل غیر زراعی	
۰,۰۱		۳,۹۲	۱۹,۷	۵۷,۸	۱۷,۷	۴,۴	۰,۴	سطح تولید در بخش‌های غیر کشاورزی	کیفیت تولید
۰,۰۱		۳,۹۳	۲۰,۱	۵۸,۶	۱۶,۹	۳,۲	۱,۲	میزان تولید بخش‌های غیر کشاورزی نسبت به کشاورزی	
۰,۰۱		۳,۶۹	۱۱,۶	۵۱,۸	۳۱,۷	۴,۰	۰,۸	تنوع تولید در بخش‌های مختلف غیر کشاورزی	
۰,۰۱		۳,۵۰	۱۳,۳	۳۸,۲	۳۶,۹	۸,۸	۲,۸	سطح فرهنگ عمومی روستاییان	آموزش
۰,۰۱		۳,۵۱	۱۱,۶	۳۹,۰	۳۹,۸	۸,۴	۱,۲	سطح سواد و تحصیلات	
۰,۰۱		۳,۷۰	۱۲,۹	۵۱,۰	۳۰,۵	۴,۸	۰,۸	دسترسی به راه‌های ارتباطی مناسب	دسترسی
۰,۰۱		۳,۵۱	۸,۸	۴۵	۳۵,۷	۹,۲	۱,۲	دسترسی به وسایل حمل و نقل مناسب	
۰,۰۱		۳,۵۵	۸,۰	۴۹,۸	۳۳,۳	۶,۸	۲,۰	طی کردن فاصله زمانی محدود برای دسترسی به شهر	
۰,۰۱		۴,۰۲	۲۵,۳	۵۹,۰	۹,۶	۴,۸	۱,۲	تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی مرغوب	تغییر کاربری

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

برای سنجش اثرات کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی بر اقتصاد منطقه در سطح روستاهای مورد مطالعه، از شاخص‌های کیفیت درآمد، وضعیت اشتغال و عدالت اقتصادی استفاده شده است که با گویه‌های جدول ۵

مورد سنجش قرار گرفته است. یافته‌ها حاکی است در میان شاخص کیفیت درآمد بیشترین میانگین مربوط به گزینه متوسط درآمد می باشد. در شاخص وضعیت اشتغال، بیشترین میانگین مربوط به گزینه احساس رضایت از شغل با توجه به توانایی های خود می باشد. همچنین از بین گویه‌های شاخص عدالت اقتصادی بیشترین میانگین مربوط به گزینه محرومیت‌زدایی ناشی از فعالیت‌های شغلی در روستا می‌باشد.

جدول شماره (۵): اثرات اقتصادی کارآفرینی از نگاه پاسخ‌گویان (آزمون کی دو)

سطح معناداری	میانگین رتبه‌ای (برحسب گویه و عدد متغیر)	درصد افراد پاسخ‌گو					گویه‌های شرایط اقتصادی		
		کمتر از	زیاد	متوسط	زیاد	بسیار زیاد			
۰.۰۱	۳.۵	۴.۰۰	۲۰.۹	۶۱	۱۵.۷	۲.۴	-	متوسط درآمد	بهرت درآمد
۰.۰۱		۳.۲۴	۴.۸	۳۳.۳	۴۶.۲	۱۲.۴	۳.۲	میزان درآمد در مقایسه با هزینه‌های زندگی	
۰.۰۱		۳.۵۵	۷.۲	۵۲.۶	۳۰.۵	۷.۶	۲	میزان درآمد در برابر افزایش رفاه	
۰.۰۱		۳.۷۸	۱۵.۳	۵۵.۸	۲۲.۹	۴	۲	میزان رضایت از درآمد	
۰.۰۱		۲.۹۲	۶.۰	۲۱.۳	۴۲.۳	۱۹.۳	۱۱.۲	میزان رضایت از درآمد زنان شاغل در روستا	
۰.۰۱	۳.۳	۳.۵۹	۱۰.۴	۴۷.۸	۳۴.۱	۵.۶	۲	رضایت از محیط کاری	بهرت شغل
۰.۰۱		۳.۸۲	۱۳.۷	۵۶.۲	۲۸.۱	۲	-	احساس رضایت از شغل با توجه به توانایی‌های خود	
۰.۰۱		۳.۶۳	۱۵.۷	۴۳.۸	۳۱.۳	۶.۴	۲.۸	میزان اطمینان در برابر از دست ندادن شغل فعلی	
۰.۰۱		۲.۵۳	۳.۶	۱۱.۶	۳۲.۹	۳۷.۳	۱۴.۵	مزایای کاری مثل بیمه و بازنشستگی	
۰.۰۱		۲.۵۴	۱.۳	۱۰.۴	۳۹.۴	۳۹.۴	۹.۶	دسترسی به شغل مناسب برای زنان در روستا	
۰.۰۱	۳.۵	۳.۸۱	۱۹.۳	۵۳.۰	۱۹.۳	۶.۰	۲.۴	افزایش جمعیت روستا به دلیل دستیابی به شغل مناسب	عدالت اقتصادی
۰.۰۱		۴.۰۲	۲۵.۳	۵۵.۴	۱۶.۱	۲	۱.۲	محرومیت‌زدایی ناشی از فعالیت‌های شغلی در روستا	
۰.۰۱		۳.۵۰	۸	۴۷.۸	۳۱.۷	۱۱.۲	۱.۲	توزیع متعادل درآمد در بین اهالی روستا	
۰.۰۱		۳.۷۸	۱۶.۱	۵۴.۲	۲۲.۹	۵.۶	۱.۲	کالاهای مصرفی بادوام (رایانه شخصی، مبلمان خانگی، ماشین لباسشویی و ...)	
۰.۰۱		۲.۹۸	۳.۶	۲۹.۳	۳۸.۶	۱۸.۹	۹.۶	کیفیت کالاهای مصرفی و نیازمندی‌های روزمره	
۰.۰۱	۳.۸۱	۱۷.۳	۵۳.۰	۲۳.۷	۵.۲	۰.۸	قدرت خرید مردم روستا		
۳.۴۳		میانگین کل							

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

برای سنجش بررسی اثرات کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی بر مسائل اجتماعی منطقه از شاخص‌های سرمایه‌های اجتماعی، مشارکت اجتماعی، ماندگاری جمعیت، رضایت از دسترسی و بهزیستی فردی استفاده شد که با گویه‌های جدول (۶) مورد سنجش قرار گرفته‌اند. داده‌ها نشان می‌دهد که از بین گویه‌های شاخص سرمایه‌های اجتماعی بیشترین میانگین مربوط به ارزش قائل شدن به جایگاه شغلی افراد، در میان گویه‌های شاخص مشارکت اجتماعی بیشترین میانگین مربوط به گزینه مشارکت جوانان در مشاغل غیرزراعی، از بین گویه‌های شاخص ماندگاری جمعیت بیشترین میانگین مربوط به انگیزه ماندگاری جوانان روستا، در بین گویه‌های شاخص رضایت از دسترسی، بیشترین میانگین مربوط به گزینه رضایت از میزان دسترسی به مراکز آموزشی و فرهنگی و

همچنین از بین گویه‌های شاخص بهزیستی فردی بیشترین میانگین مربوط به امیدواری به بهبود کیفیت زندگی می‌باشد.

جدول شماره (۶): اثرات اجتماعی کارآفرینی از نگاه پاسخ‌گویان (آزمون کی دو)

سطح معناداری	میانگین رتبه‌ای (برحسب گویه و بعد مثبت)	درصد افراد پاسخگو					گویه‌های شرایط اجتماعی		
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم			
۰.۰۱	۲.۸	۲.۸۰	۲.۸	۱۸.۵	۴۲.۶	۲۷.۷	۸.۴	میزان اعتماد به اطرافیان در محیط کار و زندگی	سرمایه‌های اجتماعی
۰.۰۱		۲.۶۵	۲.۸	۱۴.۹	۳۶.۹	۳۵.۳	۱۰.۰	میزان روابط راحت و صمیمانه با دیگران	
۰.۰۱		۲.۹۴	۳.۶	۲۴.۱	۴۱.۴	۲۴.۹	۶.۰	جلسات منظم برای حل مسائل و مشکلات روستا	
۰.۰۱		۲.۸۸	۵.۲	۲۲.۱	۳۹.۴	۲۲.۵	۱۰.۸	همکاری اهالی روستا در موقع نیاز به آنها	
۰.۰۱		۲.۸۶	۰.۸	۲۳.۳	۴۳.۴	۲۶.۵	۶.۰	همبستگی بین مردم روستا	
۰.۰۱		۲.۶۳	۰.۸	۹.۶	۴۸.۶	۳۳.۳	۷.۶	صداقت و روراستی اهالی روستا	
۰.۰۱		۳.۱۹	۵.۶	۳۲.۵	۴۱.۴	۱۶.۵	۴.۰	ارزش قائل شدن اهالی روستا برای جایگاه اجتماعی و شغلی	
۰.۰۱		۲.۶۱	۰.۴	۱۲.۰	۴۴.۶	۳۴.۵	۸.۴	احساس یکی بودن اهالی روستا	
۰.۰۱	۲.۹	۲.۴۷	۰.۸	۱۱.۲	۳۶.۹	۳۶.۱	۱۴.۹	میزان مشارکت زنان در مشاغل غیر زراعی	مشارکت اجتماعی
۰.۰۱		۳.۳۴	۱.۰	۳۴.۵	۳۸.۲	۱۳.۷	۳.۶	میزان مشارکت جوانان در مشاغل غیر زراعی	
۰.۰۱		۲.۵۹	۲.۴	۱۲.۹	۳۶.۵	۳۸.۲	۱۰.۰	میزان مشارکت اهالی روستا در کار گروهی	
۰.۰۱		۳.۲۰	۶.۸	۳۰.۵	۴۴.۶	۱۲.۴	۵.۶	مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی	
۰.۰۱	۳.۴	۳.۴۷	۱۰.۴	۳۷.۸	۴۱.۴	۸.۸	۱.۶	تمایل به ماندگاری سرپرست خنوار در روستا	ماندگاری جمعیت
۰.۰۱		۳.۱۰	۷.۲	۱۹.۳	۵۱.۴	۲۰.۵	۱.۶	میزان تمایل به ماندگاری زنان در روستا	
۰.۰۱		۳.۷۲	۱۱.۲	۵۳.۴	۳۲.۱	۲.۸	۰.۴	انگیزه ماندگاری جوانان در روستا	
۰.۰۱	۳	۲.۹۹	۲.۸	۲۰.۱	۵۳.۴	۲۰.۵	۳.۲	رضایت از میزان دسترسی به آب آشامیدنی سالم	رضایت از دسترسی‌ها
۰.۰۱		۲.۶۸	۱.۲	۱۱.۲	۴۷.۰	۳۵.۳	۵.۲	رضایت از میزان دسترسی به جایگاه توزیع مواد سوختی	
۰.۰۱		۳.۰۸	۳.۲	۲۷.۷	۴۵.۴	۲۰.۹	۲.۸	رضایت از میزان دسترسی به خدمات مالی و اعتباری (وام، صندوق قرض الحسنه و...)	
۰.۰۱		۳.۱۹	۸.۰	۲۸.۵	۴۳.۰	۱۵.۷	۴.۸	رضایت از میزان دسترسی به مراکز آموزشی و فرهنگی	
۰.۰۱	۳.۳	۳.۱۵	۶.۰	۲۸.۱	۴۳.۴	۲۰.۱	۲.۴	احساس سلامتی و تندرستی	بهزیستی فردی
۰.۰۱		۳.۰۰	۴.۴	۲۶.۱	۳۹.۸	۲۴.۹	۴.۸	احساس آرامش روحی و روانی	
۰.۰۱		۳.۷۵	۱۶.۱	۴۵.۸	۳۵.۳	۲.۴	۰.۴	احساس امنیت در روستا	
۰.۰۱		۳.۲۸	۱۱.۲	۲۸.۹	۳۹.۸	۱۶.۵	۳.۶	امید به آینده	
۰.۰۱		۳.۱۵	۱.۶	۳۲.۹	۴۷.۴	۱۵.۳	۲.۸	توانایی تأمین نیازهای اساسی خانوار	
۰.۰۱		۳.۷۶	۱۴.۱	۵۳.۸	۲۷.۳	۳.۶	۱.۲	امیدواری به بهبود کیفیت زندگی در روستا	
۰.۰۱		۳.۲۴	۴.۰	۳۶.۵	۴۱.۸	۱۵.۳	۲.۴	احساس شادکامی و سرزندگی	
۳.۰۸								مجموع	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

برای سنجش اثرات کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی بر محیط منطقه از شاخص‌های کیفیت محیط و مسکن استفاده شده است که با گویه‌های جدول (۷) مورد سنجش قرار گرفته‌اند. از نتایج به دست آمده می‌توان دریافت از بین گویه‌های شاخص کیفیت محیط بیشترین میانگین مربوط به گزینه از بین رفتن مناظر طبیعی روستا و از بین گویه‌های شاخص کیفیت مسکن، بیشترین میانگین مربوط به به‌کارگیری مواد و مصالح مقاوم در ساخت واحدهای مسکونی بوده است.

جدول شماره (۷): اثرات محیطی کارآفرینی از نگاه پاسخ‌گویان (آزمون کی دو)

سطح معناداری	میانگین رتبه ای (برحسب گویه و بعد متغیر)	درصد افراد پاسخگو					گویه‌های شرایط محیطی		
		کمتر از میانگین	زیاد	متوسط	کم	بیشتر از میانگین			
۰,۰۱	۳,۰۷	۳,۲۳	۴,۴	۳۵,۳	۴۱,۴	۱۶,۹	۲,۰	کاهش آلودگی منابع آب	بهبود محیط زیست
۰,۰۱		۲,۹۱	۴,۰	۲۰,۱	۴۶,۶	۲۱,۳	۸,۰	کاهش آلودگی هوا	
۰,۰۱		۳,۱۳	۳,۲	۲۱,۷	۶۰,۲	۱۴,۵	۰,۴	کاهش آلودگی صوتی	
۰,۰۱		۳,۴۷	۱۵,۳	۳۷,۸	۲۸,۱	۱۶,۱	۲,۸	از بین رفتن مناظر طبیعی روستا	
۰,۰۱		۲,۶۲	۲,۰	۱۳,۳	۴۱,۰	۳۲,۵	۱۱,۲	ایجاد فضای سبز در روستا	
۰,۰۱	۳,۶۹	۳,۹۸	۲۸,۱	۴۵,۰	۲۴,۱	۲,۴	۰,۴	وجود خانه‌های نوساز و بادوام و با کیفیت مناسب	بهبود مسکن روستا
۰,۰۱		۴,۰۱	۲۸,۹	۴۵,۸	۲۲,۹	۲,۰	۰,۴	به کارگیری مواد و مصالح مقاوم در ساخت واحدهای مسکونی	
۰,۰۱		۳,۲۲	۱۰,۴	۳۱,۳	۳۴,۵	۱۷,۳	۶,۴	میزان رضایت‌مندی از شرایط واحد سکونت	
۰,۰۱		۳,۶۳	۱۹,۳	۴۰,۲	۲۷,۳	۱۰,۴	۲,۸	کیفیت تسهیلات داخل خانه (سیستم گرمایشی و سرمایشی، آشپزخانه مجزا، حمام، سرویس بهداشتی، و...)	
۰,۰۱		۳,۶۴	۱۲,۰	۴۷,۴	۳۳,۳	۷,۲	-	وام مسکن (برای ساخت و ساز، تعمیر و نگهداری و...)	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

با توجه به نرمال بودن داده ها، برای نشان دادن همبستگی میان متغیر مستقل با وابسته از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که بین کارآفرینی فعالیت های غیرکشاورزی با شرایط اقتصادی، همبستگی مثبت و معنی‌داری ($r=0/49$) وجود دارد که می‌توان گفت متغیر مستقل کارآفرینی غیرکشاورزی با متغیرهای اقتصادی کیفیت زندگی رابطه معناداری دارد و با افزایش فعالیت‌های کارآفرینی در مناطق روستایی میزان متغیرهای اقتصادی نیز افزایش می‌یابد و برعکس. بنابراین، هر چه کارآفرینی فعالیت‌های غیرزراعی بیشتر شود شرایط اقتصادی بهبود می‌یابد (جدول ۸).

جدول شماره (۸): بررسی رابطه کارآفرینی غیرکشاورزی با متغیر اقتصادی

کارآفرینی غیرکشاورزی			مستقل
نتیجه آزمون	سطح معنی داری	مقدار آماره پیرسون	وابسته
تأیید فرضیه	۰,۰۱	۰,۲۹۲	کیفیت درآمد
تأیید فرضیه	۰,۰۱	۰,۴۴۴	وضعیت اشتغال
تأیید فرضیه	۰,۰۱	۰,۳۷۶	عدالت اقتصادی
تأیید فرضیه	۰,۰۱	۰,۴۹۷	اقتصادی کل

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

با توجه به نتایج به‌دست آمده می‌توان بیان کرد که، عدم وجود زیرساخت‌های بخش کشاورزی و عدم اقبال عمومی مردم نسبت به این موضوع و همچنین موقعیت راهبردی منطقه مورد مطالعه از حیث گردشگری و بخش‌هایی همچون صنایع کارگاهی، بستری مناسب جهت کارآفرینی‌های غیرزراعی را فراهم آورده است. روستای ویرانی به علت ایجاد بورس تولید و فروش مبلمان و نزدیکی این محل به مرکز استان، به بازار مبلمان

مشهد تبدیل شده و جزو گزینه‌های اصلی مردم برای خرید این گونه محصولات می‌باشد. همچنین روستاهای ابرده علیا و زشک به علت موقعیت جغرافیایی و نیاز شهر مشهد به مناطق تفریحی و بیلاقی جزو مراکز تفریحی اصلی محسوب می‌شود. ورود سالانه میلیون‌ها زائر به کلانشهر مشهد مزید بر علت است که این مناطق نیز پذیرای زائران و گردشگران باشند. در مجموع وجود چنین بسترهایی باعث ایجاد شغل‌های مرتبط به این موضوع می‌گردد و نیاز کارآفرینی در بخش‌های غیرکشاورزی احساس می‌شود. درآمدها و هزینه‌های ناشی از فعالیت‌های غیرکشاورزی نسبت به کشاورزی باعث می‌شود که مردم بیشتر به فعالیت‌های غیرزراعی در این منطقه بپردازند، که این باعث افزایش درآمد و ایجاد اشتغال می‌شود. بنابراین می‌توان بیان کرد که بین متغیر اقتصادی با کارآفرینی در بخش‌های غیرکشاورزی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

جدول ۹ نشان می‌دهد که بین کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی با شرایط اجتماعی، همبستگی مثبت معنی‌داری ($T=0/34$) وجود دارد که حاکی است متغیر مستقل کارآفرینی غیرکشاورزی با متغیرهای اجتماعی کیفیت زندگی رابطه معناداری دارد و با افزایش فعالیت‌های کارآفرینی در مناطق روستایی میزان متغیرهای اجتماعی نیز افزایش می‌یابد. از این رو، هر چه کارآفرینی فعالیت‌های غیرزراعی بیشتر شود، شرایط اجتماعی بهبود می‌یابد.

جدول شماره (۹): بررسی رابطه کارآفرینی غیرکشاورزی با متغیر اجتماعی

وابسته	کارآفرینی غیرکشاورزی		مستقل
	نتیجه آزمون	سطح معنی داری	
سرمایه‌های اجتماعی	رد فرضیه	۰,۱۲۳	۰,۰۵۲
مشارکت اجتماعی	تأیید فرضیه	۰,۰۱	۰,۱۶۳
ماندگاری جمعیت	تأیید فرضیه	۰,۰۱	۰,۳۱۳
دسترسی	تأیید فرضیه	۰,۰۰۲	۰,۱۹۶
بهبودی فردی	تأیید فرضیه	۰,۰۰۱	۰,۲۰۹
اجتماعی کل	تأیید فرضیه	۰,۰۱	۰,۳۴۳

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

محدوده مورد مطالعه از لحاظ موقعیت اجتماعی و از نظر شاخص‌های مرتبط با آن از وضعیت مناسبی برخوردار است. کارآفرینی غیرزراعی باعث شده است تا کیفیت زندگی اجتماعی مردم روند رو به رشدی داشته باشد. مشارکت مردم در سطوح مختلف، پیشرفت شایان ذکری داشته، به طوری که در مشاغل که ایجاد شده گاهی پروژه‌هایی تعریف می‌شود که نیاز به همکاری و هماهنگی تعدادی از افراد و خانواده‌ها را در بر می‌گیرد، مانند برخی از کارآفرینی‌ها و مشاغل، که نیاز به مشارکت بخش خانگی مثل، تولید و بسته‌بندی محصولات و صنایع دستی می‌باشد؛ این خود نمونه‌ای از افزایش سطح مشارکت در منطقه است. ایجاد اشتغال و درآمد در منطقه و نزدیکی محل کار به محل سکونت باعث می‌شود که از مهاجرت به شهر جلوگیری شود و این خود از

دلایل اصلی ماندگاری جمعیت در منطقه می‌باشد. همچنین مراجعه گردشگران از شهرهای دور و نزدیک و زائران امام رضا(ع) که برای سیاحت به این مناطق وارد می‌شوند، باعث می‌شود که مسئولان شهری و روستایی نیاز به وجود زیرساخت‌های این بخش که طبیعتاً ایجاد مراکز آموزشی و فرهنگی، آب آشامیدنی سالم و راه مناسب را بیشتر احساس کنند. البته موارد ذکر شده بخشی از پیامدهای کارآفرینی در بخش‌های غیرکشاورزی می‌باشد و این امور به صورت خیلی آرام و با یک روند رو به رشدی همراه است. بنابراین می‌توان بیان کرد که بین متغیر اجتماعی با کارآفرینی در بخش‌های غیرکشاورزی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

جدول (۱۰) نشان می‌دهد که بین کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی با شرایط محیطی، همبستگی مثبت و معنی‌داری ($r=0/20$) وجود دارد که نشان می‌دهد متغیر مستقل کارآفرینی غیرکشاورزی با متغیرهای محیطی کیفیت زندگی رابطه معناداری دارد و با افزایش فعالیت‌های کارآفرینی در مناطق روستایی میزان متغیرهای محیطی نیز افزایش می‌یابد. در نتیجه می‌توان گفت هر چه کارآفرینی فعالیت‌های غیرزراعی بیشتر شود، شرایط محیطی بهبود می‌یابد.

جدول شماره (۱۰): بررسی رابطه کارآفرینی غیرکشاورزی با متغیر محیطی

نتیجه آزمون	کارآفرینی غیرکشاورزی		وابسته
	سطح معنی داری	مقدار آماره اسپیرمن	
رد فرضیه	۰,۶۳۶	۰,۳۰	کیفیت محیط
تأیید فرضیه	۰,۰۱	۰,۲۹۳*	کیفیت مسکن
تأیید فرضیه	۰,۰۰۱	۰,۲۰۸**	محیطی کل

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

نتایج نشان می‌دهد که شرایط محیطی منطقه مورد مطالعه از حیث کیفیت، روند رو به رشدی داشته است. ایجاد اشتغال و کارآفرینی که در بخش اقتصادی و اجتماعی توضیح داده شد، در شرایط محیطی منطقه تأثیر گذار خواهد بود. مراجعات مردم و زائران و گردشگران باعث می‌شود که زندگی از حالت روستایی خارج شود و به سمت زندگی شهری بهبود پیدا کند که اولین بروز و ظهور این حالت می‌تواند در نوع ساخت منازل مسکونی و ایجاد سازه‌های مقاوم با مواد و مصالح روز، طبق برخی از استانداردها باشد. ایجاد فضاهای سبز علاوه بر فضاهای طبیعی، نیاز گردشگران و اهالی روستایی است و ایجاد آن نیز طبیعتاً در محیط زندگی تأثیر به‌سزایی خواهد داشت. همچنین در برخی موارد صنایع کارگاهی (مثل رنگ آمیزی و صنایع چوب) و همچنین حضور گردشگران، باعث ایجاد برخی مزاحمت‌ها و آلودگی‌ها از قبیل آلودگی صوتی و محیطی می‌شود؛ اینها از مواردی است که کیفیت محیط را کاهش می‌دهد. بنابراین لزوم یک سیستم هماهنگ و کارآ در مدیریت روستایی می‌تواند به کاهش اثرات این عوامل منجر شود. در مجموع بر اساس تحقیقات میدانی، وضعیت محیط منطقه روند

مطلوبی داشته است. بنابراین می‌توان بیان کرد که بین متغیر محیطی با کارآفرینی در بخش‌های غیرکشاورزی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

با توجه به آزمون همبستگی پیرسون در مواردی که مقدار احتمال آزمون از ۰/۰۵ کوچکتر است فرضیه صفر آزمون مبنی بر عدم ارتباط معنی دار بین متغیر مستقل با متغیرهای وابسته رد می‌شود. به عبارتی، بین کارآفرینی غیرکشاورزی با تغییرات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی ارتباط معنی داری وجود دارد (جدول ۱۱). با توجه به اطلاعات جدول ۱۱، بین توسعه کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی با تغییرات اقتصادی در روستاهای حصار سرخ و ابرده سفلی ارتباط معنی‌داری وجود ندارد، یعنی کارآفرینی غیرزراعی تغییرات اقتصادی را در این روستاها در پی نداشته است. دلیل آن این است که در این روستاها شرایط مساعدتری نسبت به روستاهای نمونه برای انجام فعالیت‌های کشاورزی وجود دارد که باعث کسب درآمد بیشتر اهالی، از فعالیت‌های زراعی و باغی شده است. همچنین بین کارآفرینی غیرزراعی و تغییرات اجتماعی در روستاهای چاه حصار سرخ، ابرده سفلی ارتباط معنی‌داری وجود ندارد یعنی کارآفرینی غیرزراعی تغییرات اجتماعی را در این روستاها در پی نداشته است. بین کارآفرینی غیرزراعی و تغییرات محیطی در روستاهای حصار سرخ، ابرده سفلی و زشک ارتباط معنی‌داری وجود ندارد؛ زیرا با توجه به موقعیت قرارگیری و همچنین شرایط آب و هوایی این روستاها نسبت به روستاهای ویرانی، چاه حصار سرخ و ابرده سفلی شرایط محیطی کمتر دچار تغییر شده است. در نهایت بین کارآفرینی غیرزراعی و پیامدهای آن در ابعاد مختلف کیفیت زندگی روستاییان در سطح روستاهای مورد مطالعه (بجز روستاهای ابرده سفلی و حصار سرخ) رابطه معناداری وجود دارد. بنابراین کارآفرینی غیرزراعی در نواحی روستایی می‌تواند ابعاد مختلف کیفیت زندگی روستاییان را تحت تأثیر قرار دهد.

جدول شماره (۱۱): توزیع همبستگی پیرسون بین کارآفرینی غیرکشاورزی و متغیرهای وابسته به تفکیک روستا

متغیر وابسته	نام روستا	ویرانی	چاه حصار سرخ	چاه حصار سرخ	ابرده سفلی	ابرده سفلی	زشک
اقتصادی	مقدار ضریب همبستگی	۰,۴۱۸**	۰,۵۰۶**	۰,۳۶۰	۰,۴۹۴	۰,۳۷۲**	۰,۵۱۸**
	مقدار احتمال آزمون	۰,۰۱	۰,۰۱	۰,۰۶	۰,۱۰۳	۰,۰۰۲	۰,۰۱
اجتماعی	مقدار ضریب همبستگی	۰,۳۸۷**	۰,۲۷۳	۰,۲۴۷	۰,۲۹۷	۰,۴۹۴**	۰,۳۸۵**
	مقدار احتمال آزمون	۰,۰۰۱	۰,۲۰۸	۰,۲۱۵	۰,۳۴۹	۰,۰۱	۰,۰۰۴
محیطی	مقدار ضریب همبستگی	۰,۴۳۱**	۰,۴۸۷**	۰,۳۰۹	۰,۲۱۳	۰,۳۵۸**	۰,۲۱۳
	مقدار احتمال آزمون	۰,۰۱	۰,۰۱	۰,۱۱۷	۰,۵۰۶	۰,۰۲۳	۰,۱۲۶
کل	مقدار ضریب همبستگی	۰,۵۷۳**	۰,۴۱۲*	۰,۳۷۴*	۰,۴۵۹	۰,۳۰۵*	۰,۴۹۷**
	مقدار احتمال آزمون	۰,۰۱	۰,۰۴	۰,۰۵	۰,۱۳۴	۰,۰۱	۰,۰۱

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

برای بررسی میزان اثرگذاری کارآفرینی فعالیت‌های غیرزراعی بر متغیر وابسته اقتصادی از مدل رگرسیون گام به گام استفاده شده است. معادله خطی متغیرهای مستقل و وابسته به صورت زیر است:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots + \beta_n X_n$$

در این معادله Y متغیر وابسته است که مقدار آن بر اساس مقادیر X پیش بینی می شود، اما X متغیرهای مستقل نامیده می شوند که متغیرهای کیفیت زندگی هستند. β مقدار ضرایب مربوط به هر کدام از متغیرهای مستقل هستند و β_0 ضریب ثابت معادله است. بر این اساس مقدار ضریب تعیین برابر $0/274$ می باشد که نشان می دهد متغیرهای مستقل 28% تغییرات مربوط به متغیر وابسته را تبیین می کند. در جدول ۱۲، مجموع مربعات، درجه آزادی، میانگین مربعات، آماره فیشر و سطح معناداری رگرسیون گزارش شده است. مقدار P -Value از $0/01$ کوچک تر است. بنابراین فرضیه صفر آزمون مبنی بر عدم معنی داری مدل رگرسیون با اطمینان 99% رد می گردد، بنابراین مدل رگرسیونی از لحاظ آماری معنی دار است (جدول ۱۳).

جدول شماره (۱۲): مجموع مربعات، درجه آزادی، میانگین مربعات و سطح معناداری رگرسیون ANOVA^b

Model		مجموع مربعات	درجه آزادی df	میانگین مربعات	F	سطح معناداری Sig.
۱	اثر رگرسیونی	۷/۴۱۷	۶	۱/۲۳۶	۱۵/۲۰۷	۰/۰۰۰ (a)
	باقیمانده	۱۹/۶۷۰	۲۴۲	۰/۰۸۱		
	کل	۲۷/۰۸۷	۲۴۸			

a Predictors: کارآفرینی فعالیت های غیر کشاورزی

b Dependent Variable: اثرات اقتصادی

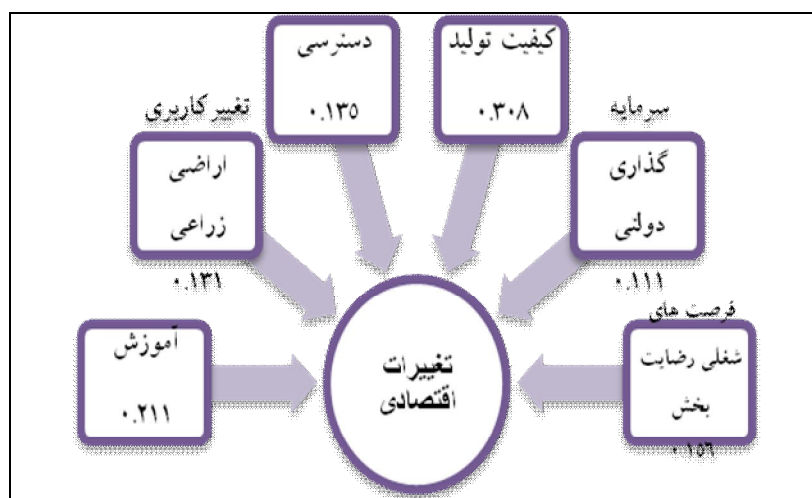
جدول (۱۳): بررسی اثرگذاری کارآفرینی فعالیت های غیر کشاورزی بر بُعد اقتصادی کیفیت زندگی

نتیجه	سطح معناداری	آماره t	ضریب استاندارد (بتا)	برآورد پارامترها		متغیرهای مستقل
				انحراف معیار	مقدار	
در مدل معنی دار است	۰,۰۰۰	۶,۲۹۷	-	۰,۲۲۱	۱,۳۹۰	مقدار ثابت*
در مدل معنی دار است	۰,۰۰۵	۲,۸۱۸	۰,۱۵۶	۰,۰۲۵	۰,۰۷۰	فرصت های شغلی رضایت بخش
در مدل معنی دار است	۰,۰۴۶	۲,۰۰۷	۰,۱۱۱	۰,۰۳۲	۰,۰۶۴	سرمایه گذاری دولتی
در مدل معنی دار است	۰,۰۰۰	۵,۵۴۵	۰,۳۰۸	۰,۰۳۹	۰,۲۱۴	کیفیت تولید
در مدل معنی دار است	۰,۰۲۳	۲,۲۸۳	۰,۱۳۵	۰,۰۳۳	۰,۰۷۶	دسترسی
در مدل معنی دار است	۰,۰۲۲	۲,۳۱۲	۰,۱۳۱	۰,۰۲۳	۰,۰۵۳	تغییر کاربری اراضی زراعی
در مدل معنی دار است	۰,۰۰۰	۳,۶۶۹	۰,۲۱۱	۰,۰۳۰	۰,۱۱۰	آموزش

منبع: یافته های پژوهش، ۱۳۹۲

در جدول فوق، برای هر یک از پارامترهای مدل رگرسیون، مقادیر برآورد پارامترها، انحراف معیار برآورد پارامترهای مدل رگرسیون استاندارد شده، آماره آزمون و سطح معنی داری گزارش شده است. با توجه به نتیجه به دست آمده مشاهده می شود که برای تمام متغیرها مقدار P -Value کمتر از $0/05$ است و انجام فعالیت های کارآفرینانه در محیط روستاهای مورد مطالعه، بر روی کیفیت اقتصاد روستاییان تأثیرگذار بوده است. به طوری

که، می‌توان گفت که در بین شاخص‌های کارآفرینی فعالیت‌های غیرزراعی، کیفیت تولید بیشترین تأثیرگذاری را (با ضریب بتای ۰/۳۰۸) بر تغییرات اقتصادی روستاها برجای گذاشته است (شکل ۳).

شکل شماره (۳): اهمیت نسبی کارآفرینی غیرکشاورزی بر تغییرات اقتصادی بر اساس مقادیر استاندارد شده بتا

برای بررسی میزان اثرگذاری کارآفرینی فعالیت‌های غیرزراعی بر متغیر وابسته اجتماعی از مدل رگرسیون گام به گام استفاده شده است. بر این اساس مقدار ضریب تعیین برابر ۰/۱۲۸ می‌باشد که نشان می‌دهد متغیرهای مستقل ۱۳٪ تغییرات مربوط به متغیر وابسته را تبیین می‌کند. در جدول (۱۴)، مجموع مربعات، درجه آزادی، میانگین مربعات، آماره فیشر و سطح معناداری رگرسیون گزارش شده است. سطح معناداری از ۰/۰۱ کوچک‌تر است. بنابراین فرضیه صفر آزمون مبنی بر عدم معنی داری مدل رگرسیون با اطمینان ۹۹٪ رد می‌گردد، بنابراین مدل رگرسیونی از لحاظ آماری معنی‌دار است (جدول ۱۵).

جدول شماره (۱۴): مجموع مربعات، درجه آزادی، میانگین مربعات و سطح معناداری رگرسیون ANOVA^b

Model		مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معناداری Sig.
۱	اثر رگرسیونی	۲/۷۶۰	۶	۰/۶۴۰	۵/۹۳۴	۰/۰۰۰ (a)
	باقیمانده	۱۸/۷۶۳	۲۴۲	۰/۰۷۸		
	کل	۲۱/۵۲۳	۲۴۸			

a Predictors: کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی

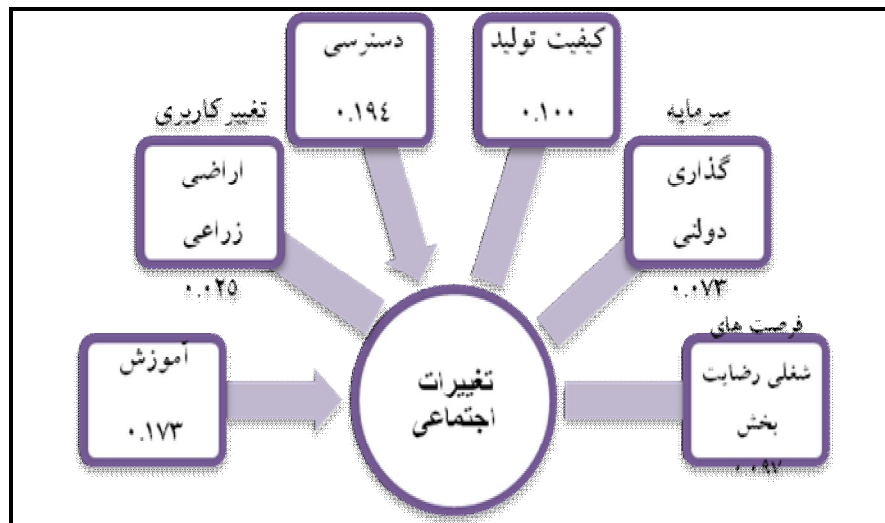
b Dependent Variable: اثرات اجتماعی

جدول شماره (۱۵): بررسی اثرگذاری کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی بر بُعد اجتماعی کیفیت زندگی

نتیجه	سطح معناداری	آماره t	ضریب استاندارد(بتا)	برآورد پارامترها		متغیرهای مستقل
				مقدار	انحراف معیار	
در مدل معنی دار است	۰,۰۰۰	۹,۶۹۸	-	۰,۲۱۶	۲,۰۹۱	مقدار ثابت*
در مدل معنی دار نیست	۰,۱۱۱	۱,۶۰۱	۰,۰۹۷	۰,۰۲۴	۰,۰۳۹	فرصت های شغلی رضایت بخش
در مدل معنی دار نیست	۰,۲۲۸	۱,۲۰۸	۰,۰۷۳	۰,۰۳۱	۰,۰۳۸	سرمایه گذاری دولتی
در مدل معنی دار نیست	۰,۱۰۱	۱,۶۴۴	۰,۱۰۰	۰,۰۳۸	۰,۰۶۲	کیفیت تولید
در مدل معنی دار است	۰,۰۰۳	۲,۹۸۴	۰,۱۹۴	۰,۰۳۲	۰,۰۹۷	دسترسی
در مدل معنی دار نیست	۰,۶۸۴	۰,۴۰۷	۰,۰۲۵	۰,۰۲۳	۰,۰۰۹	تغییر کاربری اراضی زراعی
در مدل معنی دار است	۰,۰۰۷	۲,۷۳۶	۰,۱۷۳	۰,۰۲۹	۰,۰۸۰	آموزش

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

در جدول فوق، برای هر یک از پارامترهای مدل رگرسیون، مقادیر برآورد پارامترها، انحراف معیار، برآورد پارامترهای مدل رگرسیون استاندارد شده، آماره آزمون و سطح معنی داری گزارش شده است. با توجه به نتیجه به دست آمده مشاهده می‌شود که برای متغیرهای دسترسی و آموزش مقدار P-Value کمتر از ۰/۰۵ است. از این رو، انجام فعالیت‌های کارآفرینانه در محیط روستاهای مورد مطالعه، بر روی کیفیت اجتماعی روستاییان تأثیرگذار بوده است. می‌توان گفت که در بین شاخص‌های کارآفرینی فعالیت‌های غیرزراعی، شاخص دسترسی (با ضریب بتای ۰/۱۹۴) بیشترین تأثیر را بر تغییرات اجتماعی روستاها بر جای گذاشته است (شکل ۴).

شکل شماره (۴): اهمیت نسبی کارآفرینی غیرکشاورزی بر تغییرات اجتماعی بر اساس مقادیر استاندارد شده بتا

برای بررسی میزان اثرگذاری کارآفرینی فعالیت‌های غیرزراعی بر متغیر وابسته محیطی از مدل رگرسیون گام به گام استفاده شده است. بر این اساس مقدار ضریب تعیین برابر ۰/۰۷۴ می‌باشد که نشان می‌دهد متغیرهای مستقل ۷٪ تغییرات مربوط به متغیر وابسته را تبیین می‌کند. در جدول (۱۶)، مجموع مربعات، درجه آزادی، میانگین مربعات، آماره فیشر و سطح معناداری رگرسیون گزارش شده است. مقدار P-Value یا سطح

معناداری برابر ۰/۰۰۵ می‌باشد که از ۰/۰۵ کوچک‌تر است. بنابراین فرضیه صفر آزمون مبنی بر عدم معنی داری مدل رگرسیون با اطمینان ۹۹٪ رد شده و در نتیجه مدل رگرسیونی از لحاظ آماری معنی‌دار است (جدول ۱۷).

جدول شماره (۱۶): مجموع مربعات، درجه آزادی، میانگین مربعات و سطح معناداری رگرسیون ANOVA^b

Model		مجموع مربعات	درجه آزادی df	میانگین مربعات	F	سطح معناداری Sig.
۱	اثر رگرسیونی	۲/۲۱۴	۶	۰/۳۶۹	۳/۲۰۶	۰/۰۰۵ (a)
	باقیمانده	۲۷/۸۵۵	۲۴۲	۰/۱۱۵		
	کل	۳۰/۰۶۹	۲۴۸			

a Predictors: کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی

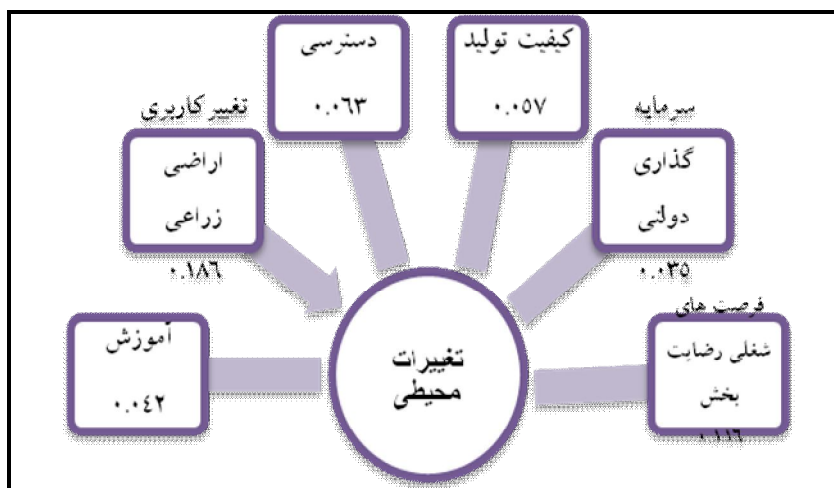
b Dependent Variable: اثرات محیطی

جدول شماره (۱۷): بررسی اثرگذاری کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی بر بُعد محیطی کیفیت زندگی

نتیجه	سطح معناداری	آماره t	ضریب استاندارد (بتا)	برآورد پارامترها		متغیرهای مستقل
				انحراف معیار	مقدار	
در مدل معنی دار است	۰.۰۰۰	۹.۱۹۹	-	۰.۲۶۳	۲.۴۱۶	مقدار ثابت*
در مدل معنی دار نیست	۰.۰۶۶	۱.۸۵۰	۰.۱۱۶	۰.۰۳۰	۰.۰۵۵	فرصت‌های شغلی رضایت بخش
در مدل معنی دار نیست	۰.۵۷۵	۰.۵۶۱	۰.۰۳۵	۰.۰۳۸	۰.۰۲۱	سرمایه‌گذاری دولتی
در مدل معنی دار نیست	۰.۳۶۹	۰.۹۰۱	۰.۰۵۷	۰.۰۴۶	۰.۰۴۱	کیفیت تولید
در مدل معنی دار نیست	۰.۳۴۷	۰.۹۴۲	۰.۰۶۳	۰.۰۴۰	۰.۰۳۷	دسترسی
در مدل معنی دار است	۰.۰۰۵	۲.۸۶۶	۰.۱۸۶	۰.۰۳۶	۰.۱۰۲	تغییر کاربری اراضی زراعی
در مدل معنی دار نیست	۰.۵۱۰	۰.۶۶۰	۰.۰۴۲	۰.۰۲۷	۰.۰۱۸	آموزش

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

در جدول فوق، برای هر یک از پارامترهای مدل رگرسیون، مقادیر برآورد پارامترها، انحراف معیار، برآورد پارامترهای مدل رگرسیون استاندارد شده، آماره آزمون و سطح معنی داری گزارش شده است. با توجه به نتیجه به‌دست آمده مشاهده می‌شود که برای متغیرها تغییر کاربری اراضی زراعی مرغوب مقدار P-Value کمتر از ۰/۰۵ است و انجام فعالیت‌های کارآفرینانه در محیط روستاهای مورد مطالعه، بر روی کیفیت محیطی روستاییان تأثیرگذار بوده است. بنابراین، می‌توان گفت که در بین شاخص‌های کارآفرینی فعالیت‌های غیرزراعی، شاخص تغییر کاربری اراضی زراعی مرغوب (با ضریب بتای ۰/۱۸۶) بیشترین تأثیر را بر تغییرات محیطی روستاها برجای گذاشته است (شکل ۵).

شکل شماره (۵): اهمیت نسبی کارآفرینی غیرکشاورزی بر تغییرات محیطی بر اساس مقادیر استاندارد شده بتا

(۵) نتیجه گیری

امروزه کارآفرینی به عنوان یکی از راهکارهای اساسی در تنوع بخشی اقتصادی و افزایش قدرت رقابت برای جوامع است. بر این اساس، توسعه کارآفرینی می تواند زندگی افراد و جوامع کارآفرین را از ابعاد گوناگون تحت تأثیر قرار داده و در کیفیت آن مؤثر باشد. بر این اساس در این مطالعه به بررسی نقش کارآفرینی فعالیت های غیرکشاورزی در مناطق روستایی بر روی کیفیت زندگی روستاییان پرداخته شده است. در این پژوهش مشخص شد که فعالیت های غیرزراعی، اثراتی را در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و محیطی بخش شانديز داشته است. برای تحلیل دیدگاه روستاییان در رابطه با فعالیت های کارآفرینی غیرکشاورزی از آزمون تی دو گروه مستقل استفاده شد که در اکثریت شاخص ها سطح معنی -داری کمتر از ۰,۰۵ و وجود رابطه را تأیید کرد. برای سنجش اثرات اقتصادی کارآفرینی بر کیفیت زندگی از شاخص های کیفیت درآمد، وضعیت اشتغال، عدالت اقتصادی، استفاده شد. چگونگی توزیع نسبی پاسخ گویی به گویه ها، بیانگر این است که میانگین تغییرات اقتصادی برابر با ۳/۴۶ می باشد. این میانگین در بازه ۱ تا ۵ تعریف شده است و نشان دهنده این است که وضعیت اقتصادی از وضعیت متوسط به بالایی برخوردار می باشد. در بُعد اجتماعی نیز برای بررسی اثرات، از شاخص های سرمایه های اجتماعی، مشارکت اجتماعی، ماندگاری جمعیت، رضایت از دسترسی و بهزیستی فردی استفاده شده است. میانگین تغییرات اجتماعی برابر با ۳/۰۶ نشان دهنده وضعیت متوسط به بالا است. میانگین تغییرات زیست-محیطی برابر ۳,۳۸ می باشد و نشان دهنده وضعیت متوسط به بالا می باشد. قابل ذکر است که برای سنجش سطح کارآفرینی فعالیت های غیرکشاورزی از شاخص های فرصت های شغلی رضایت بخش، سرمایه گذاری های دولتی، کیفیت تولید، آموزش، دسترسی و تغییر کاربری اراضی زراعی مرغوب استفاده شد. میانگین تغییرات کارآفرینی غیرزراعی برابر با ۳/۴۱، نشان دهنده وضعیت متوسط به بالا است. در نهایت می توان گفت کارآفرینی فعالیت های غیرکشاورزی باعث بهبود کیفیت زندگی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیطی شده است. پس از بررسی و تحلیل مجموعه مطالعات نظری و میدانی انجام شده، می توان به پیشنهادهای ذیل اشاره کرد:

- در روستاهای ویرانی و چاه خاصه در جهت کارآفرینی‌های بیشتر، نیاز به تسهیلات بانکی کم بهره در جهت اجرای طرح‌های تولیدی مبلمان و صنایع وابسته احساس می‌شود. این مناطق به لحاظ بورس بازار مبلمان از پتانسیل بالایی در جهت توسعه مشاغل وابسته به این صنعت را دارا می‌باشند؛
- آموزش‌های فنی حرفه‌ای لازم برای مهارت‌های کارآفرینی و ایجاد کسب و کار جدید، هم در جهت صنایع چوب و مبلمان و هم صنایع مرتبط با گردشگری در منطقه؛
- تأمین امنیت در جهت سرمایه‌گذاری در واحدهای صنعتی و خدماتی و همچنین افزایش پوشش بیمه‌ای برای نیروی کار شاغل در کارگاه‌های کوچک و تشویق کارفرمایان به بیمه نمودن افراد شاغل در کارگاه‌ها و حمایت از کارفرمایان به‌وسیله سیاست‌هایی چون معافیت حق بیمه؛
- فراهم نمودن زمینه اشتغال در صنایع تبدیلی و تکمیلی و حمایت‌های دولتی خصوصاً سازمان جهاد کشاورزی در جهت افزایش صنایع بسته‌بندی محصولات باغی؛
- افزایش و بهبود زیرساخت‌های ارتباطی و خدماتی.

۶) منابع

- افتخاری، عبدالرضا رکن‌الدین و حمدالله سجاسی قیداری، (۱۳۸۹)، توسعه روستایی با تأکید بر کارآفرینی، چاپ اول، انتشارات سمت.
- امین آقائی، مهرناز، (۱۳۸۷)، بررسی عوامل مؤثر بر عملکرد صنایع کوچک از دیدگاه کارشناسان توسعه روستایی، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۱، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۷، صص ۱۲۵-۱۴۶.
- پورطاهری، مهدی، عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری و نعمت‌الله حسینی، (۱۳۹۰)، نقش میراث فرهنگی در کیفیت زندگی ساکنان روستایی - مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان لامرد، فصلنامه علمی-پژوهشی فضای جغرافیایی، سال یازدهم، شماره ۳۳، صص ۸۳-۱۰۰.
- تاج، شهره و فاطمه دارآفرین، (۱۳۹۰)، تأثیرپذیری اقتصادی روستاها از نواحی صنعتی-مطالعه موردی: ناحیه صنعتی میامی شهرستان شاهرود، فصلنامه علمی-پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال چهارم، شماره اول، صص ۱۳۵-۱۴۴.
- حیدری مکرر، حمید و زهرا محبی، (۱۳۹۱)، بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی، مجموعه مقالات کنفرانس ملی کارآفرینی و مدیریت کسب و کارهای دانش بنیان، محل برگزاری: بابلسر - شرکت پژوهشی طرود شمال.
- رضوانی، محمدرضا، حسین منصوریان و فاطمه احمدی، (۱۳۸۹)، ارتقای روستا به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی - مطالعه موردی: شهرهای فیروزآباد و صاحب در استان لرستان و کردستان، مجله پژوهش‌های روستایی، دوره ۱، شماره ۱، صص ۳۳-۶۵.
- رضوانی، محمدرضا، علیرضا شکبیا و حسین منصوریان، (۱۳۸۷)، ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال ۸، شماره ۳۰ و ۳۱، صص ۵۹-۳۵.
- شاهی اردبیلی، حکمت، (۱۳۸۷)، نقش صنایع کوچک در توسعه روستایی، پایان‌نامه دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، استاد راهنما: دکتر حمید شایان، گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد.
- شایان، حمید و مهدی مودودی، (۱۳۹۱)، تغییرات کارکردی مؤثر بر جمعیت‌پذیری بخش شانندیز، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۹، صص ۱۷۳-۱۹۰.

- غفاری، غلامرضا، حسین میرزایی و علیرضا کریمی، (۱۳۹۰)، بررسی رابطه بین صنعت و کیفیت زندگی-مقایسه موردی مناطق روستایی شهرستان قروه، مجله توسعه روستایی، دوره سوم، شماره ۱، بهار و تابستان، صص ۱-۲۴.
- غنیان، منصور، فضیله خانی و لیلا بقائی، (۱۳۹۰)، ارزیابی فضای کارآفرینی در گردشگری روستایی-مطالعه موردی: منطقه اورامان، پژوهش های روستایی، سال دوم، شماره سوم، صص ۹۹-۱۲۳.
- فرجی سبکبار، حسنعلی، طاهره صادقلو و حمدالله سجاسی قیداری، (۱۳۹۰)، سنجش کیفیت زندگی در مناطق روستایی: مطالعه موردی دهستان آغ بلاغ استان زنجان، فصلنامه علمی پژوهشی روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره زمستان (۴)، پیاپی ۱۲، صص ۲۷-۴۸.
- فرجی سبکبار، حسنعلی، سید علی بدری، حمدالله سجاسی قیداری، طاهره صادقلو و علی شهدادی خواجه عسگر، (۱۳۹۰)، اولویت بندی توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی با استفاده از تکنیک پرموتی. دهستان حومه بخش مرکزی شهرستان خدابنده استان زنجان، پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۷۵، صص ۵۳-۶۸.
- قادرمرزی، حامد، (۱۳۹۴)، برنامه ریزی راهبردی توسعه اشتغال در نواحی روستایی شهرستان جوانرود، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال چهارم، شماره ۱، بهار، پیاپی ۱۱، صص ۱۳۰-۱۰۹.
- قاسمی سیانی، محمد، (۱۳۸۸)، کارآفرینی و نقش آن در توسعه اقتصادی روستاهای ایران، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۲۸، صص ۲۸-۴۳.
- قرنچیک، عبدالمجید، (۱۳۸۹)، سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی با رویکرد کیفی-نمونه موردی دهستان جعفر بای جنوبی شهرستان ترکمن، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، استاد راهنما: دکتر سیدعلی بدری، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.
- مقیمی، سید محمد، (۱۳۸۳)، سازمان و مدیریت رویکرد پژوهشی، چاپ اول، انتشارات ترمه.
- نجفی کانی، علی اکبر، مهدی حسام و حدیثه آشور، (۱۳۹۴)، سنجش وضعیت توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی مورد: دهستان استرآباد جنوبی در شهر گرگان؛ فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال چهارم، شماره ۱، بهار، پیاپی ۱۱، صص ۵۶-۳۷.
- هاشمی، سید سعید؛ سید حسن مطیعی لنگرودی، مجتبی قدیری معصوم، محمد رضا رضوانی و سید محمد مقیمی، (۱۳۹۰)، تبیین نقش دهیاری ها و شوارهای اسلامی در توسعه کارآفرینی روستایی - مطالعه موردی : بهاباد استان یزد، پژوهش های روستایی، سال دوم، شماره یکم، بهار ۱۳۹۰، صص ۹۳-۱۱۴.
- Henderson, J. R., (2002), "Are High-growth Entrepreneurs Building the Rural Economy", Federal Reserve Bank of Kansas City Economic Review, 87(3), 45-70.
- Keles, Rusen, (2012); "The Quality of Life and the Environment", Social and Behavioral Sciences, Vol: 35, PP: 23-32.
- Kuratko, F., & M. Hadgetts, (2004), "Entrepreneurship Theory, process and practice. U.S.A: south-western
- Mehta, G. S., (2002), "Non-Farm Economy and Rural Development", GIRI Institute of Development, Studies Sector, PP.21-41.
- Nillson, J., (2006), " Social Capital and Quality of life in the old Age", Journal of Aging and Health, Vol 18, NO 3, pp: 434-419.